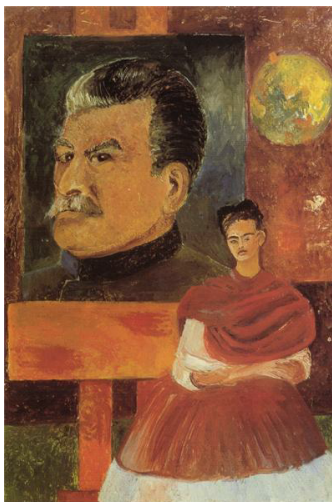

Žádný plán, ale vnitřní logika politických dějů

Kdyby měl Lubomír Bombík pravdu ([Lekce ruského plánování](#)), že si Rusové vývoj předem naplánovali od Andropova až po Putina, pak jejich vševědoucnost by se měla rovnat pomalu vševědoucnosti samotného Hospodina. I kdyby Rusové tisíckrát omílali, že Moskva je Třetí Řím, nevěřím jejich boží předurčenosti ani zbla. Přiznávám autorovi tak, jak věci postupně poskládal, že se v jejich vývoji jakýsi předem vymezený záměr mohl skrývat, a proto usoudil, že jde o promyšlený plán. Obávám se, že šlo jen procesy odpovídající vnitřní logice jevů a dějů jím popisovaných.

Andropovův obrat – kapitalismus jako východisko

Jurij Andropov, nástupce Brežněvův, si nepohrával s myšlenkou obnovy kapitalismu v Rusku proto, že na jejím konci viděl Putina, ale jednoduše proto, že jako jeden z mála bolševiků chápal, že kapitalismus s bolševickými dogmaty není v rozporu. Může být naopak jejím účinným

tmelem. Když Andropov přebíral vládu po právě zesnulém Brežněvovi, ruská ekonomika se potácela nad propastí zkázy. Recepty, k nimž se bolševici upínali, ve skutečnosti potenciál ekonomiky vysávaly. Nyní už nebylo, kde brát ani odkud vysávat.

Jako člen politbyra byl zcela v obraze. Účastnil se například v roce 1981 nátlaku na šéfa polských komunistů Wojciecha Jaruzelského, aby zatočil s odborovou organizací Solidarity a nespolehal se na sovětskou „internacionální“ pomoc. Tanky do Polska poslat nemohou. Nepsal se rok 1968 a Brežněv měl navíc dojednanou návštěvu v západním Německu. Slibovala velkorysou hospodářskou spolupráci, pro upadající sovětské hospodářství životně důležitou, nemluvě o tom, že kancléř Helmut Schmidt měl pro sovětského vůdce připravený zbrusu nový mercedes. Jaruzelského proto donutili, aby nepokoje v Polsku potlačil vlastními silami.

Jaruzelski jako náplast požadoval hospodářskou výpomoc pro zcela vyhladovělé Polsko. Dostalo se mu odpovědi v duchu, sami nemáme, takže nedáme.

Leninův NEP a jeho kapitalistické záznaky

Andropov si jistě připomněl, jaké záznaky v roce 1921 za dobu více než krátkou dokázala po roce hladomoru, vyvolaného „válečným komunismem“, Leninem vyhlášená Nová ekonomická politika. Nebyla ničím jiným než nehalasným návratem kapitalismu. Až Stalinova posedlost mocí, kombinovaná se zbabělostí a paranoiou, nesnesla, aby se na úspěších politického vývoje podíleli vedle něho i soukromí podnikatelé, a krátce po Leninově smrti NEP zařídil.

Andropovovi jistě na mysl vytanula ukrajinská tragédie. Stalin začátkem 30. let ničil ukrajinský selský stav, naháněje sedláky násilím do kolchozů, a ti se mu postavili. Následným terorem způsobil hladomor. Na desetiletí dopředu ochromil ruské (ukrajinské) zemědělství. Jestliže za cara Rusko díky Ukrajině zásobovalo obilím celý svět, pak za celou dobu své existence jako Sovětský svaz nikdy nedosáhlo výše sklizní z roku 1913. Muselo trvale za tvrdou valutu dovážet obilí z Kanady a ze Spojených států.

Dobře to myslel, skončil s kulkou v týle

Andropov nebyl první, kdo po Leninovi přišel na to, že se kapitalismus s bolševickými ambicemi rýmuje a že je pošetilé jeho základní projevy (včetně soukromého vlastnictví) ničit. Před ním to byl Lavrentij Berija. Není náhoda, že i on stál v čele tajných služeb stejně jako později Jurij Andropov. V roce 1953 pár měsíců po smrti Stalinově povstali východoněmečtí dělníci. Bránili se bezuzdnému vykořisťování neustálým zvyšováním pracovních norem. Povstání nakonec rozjezdily sovětské tanky. Když soudruzi v sovětském politbyru uvažovali, jak pokračovat v případě NDR dál, navrhl Lavrentij Berija, poukazuje na průmyslovou a civilizační vyspělost východních Němců a na nezbytnost toho, aby se NDR stala výkladní skříní socialismu, aby jako všelék tu byl obnoven kapitalismus. Berijovu

jasnozřivost soudruzi nepochopili. Jeho návrh se mu stal osudným. Byl jedním z důvodů, proč ještě ten rok jako agent imperialismu skončil v popravčí cele.

Kapitalismus a komunismus jsou blíženci

Lenin, Berija a Andropov ve vztahu ke kapitalismu sice v řadách bolševiků patřili mezi výjimky, nicméně jako jediní správně pochopili, má-li se bolševická moc udržet, musí především spolehlivě fungovat hospodářství. To však centrální plánování, opírající se o výlučně státní vlastnictví, z podstaty věci není mocno zaručit. Kdyby si možná bývali bolševici přečetli v Přítomnosti z roku 1926 Chestertonův článek dokazující, že kapitalismus a komunismus jsou blíženci, že kapitalismus s demokracií toho má tolik společného, jako má s demokracií společného komunismus, pochopili by, že nápad Leninův zachránit bolševickou moc cestou rozvoje kapitalistického hospodářství byl poslední, možná současně jediný záblesk Leninovy geniality.

Demokracii a svobodný rozvoj potřebují pro svoji existenci drobní podnikatelé, obchodníci a sedláci, rozhodně ne velcí kapitalisté. Malý a střední stav jsou také jedinými, kteří zaručují trvání demokracie. Korporace garanty demokracie nejsou. Demokracie, prosazující v ekonomice soutěžní a férové prostředí, pracuje naopak v jejich neprospěch. Jediné, co potřebují, je masa poslušných pracovních sil a možnost na konkurenci „zakleknout“. Obojí demokracie nedodá, zato to nejlépe dovede komunismus.

Černěnko – spolehlivý dodavatel holek. Byl Gorbačov falešným prorokem?

Je velká škoda, že Andropov předčasně zemřel, a my se proto nikdy nedozvíme, jak by jeho reforma dopadla. Ve svém nástupci Konstantinu Černěnkovi rozhodně pokračovatele nenalezl. Jediné, v čem Černěnko vynikal a na čem stála jeho stranická kariéra, byla neutuchající ochota dodávat svému šéfovi, Brežněvovi, pověstnému epikurejci, holky do postele. Jazykové dokonce tvrdí, že i Černěnkova manželka pocházela z Brežněvovy postele. Vůdce se jí nabažil a Černěnkovi velkoryse přenechal k dalšímu užitku.

Naštěstí pro obnovovaný kapitalismus na ruský způsob včas zemřel. V roce 1986 ho nahradil o generaci mladší Michail Gorbačov.

Dodnes nedokážeme s jistotou říci, zda byl Gorbačov spasitel, anebo zda představoval pouze poslední zoufalý pokus zachránit socialismus bolševického typu. Jeho odpůrci, jsouce přesvědčeni, že Gorbačov dovednými politicko-marketingovými tahy, jimiž si získával sympatie na Západě a na Východě budil jisté naděje, jen klamal tělem. Poukazují na jeho sporný tah, jímž osvobodil dosud vězněné politické odpůrce sovětského režimu, a byl tak oslavován po celém světě. Nejen Západu, ale i řadě jeho stoupenců na Východě, zahlcených nadšením z „glasnosti“ a „perestrojky“ unikl nikoli nevýznamný detail. Političtí vězni se sice na svobodu dostali, ale jen ti, kteří před propuštěním podepsali žádost o milost. Zdánlivý detail měl velký význam v tom, že žádosti o milost uznali své „provinění“ a pobyt ve vězení za legitimní. Jen několik málo vězňů svědomí tento krok odmítlo podepsat a raději riskovali další léta za mřížemi. To se jim také splnilo.

Podobně potměšilý ráz měl jeho nápad „Společný dům Evropa“. Zněl na první poslech zajímavě a neotřele. Ve skutečnosti v jeho pozadí se skrýval záměr ochromit Evropské společenství, sdružení západoevropských demokracií, a kontaminovat je sovětskými satelity. „Společný dům Evropa“ vedle toho měl narušit pevné euroatlantické spojení a vliv Spojených států na západní Evropu odstínit. Šlo jen o jiný projev tradičního ruského imperialismu. Naštěstí lidé jako Helmut Kohl, Margaret Thatcherová a François Mitterrand tento Gorbačovův trik prokoukli a na jeho zdánlivě nevinnou „mírovou“ nabídku nenaletěli.

Sotvakdo se dnes ještě dozví, co ve skutečnosti Gorbačov zamýšlel. Rozhodně jeho vnitřní ustrojení nenapovídalo, že by toužil po kapitalismu a že by jeho perestrojka měla vést k poctivé tržní ekonomice. Se stavem rozpadající se sovětské ekonomiky si rozhodně rady příliš nevěděl.

Jásavá vyhlídka na pohádkové zbohatnutí

Fakt, že příslušníci tajných služeb, hlavně KGB, pohrobci Jurije Andropova (včetně jejich satrapů v satelitních státech), houfně navštěvovali západní vzdělávací instituce a poučovali se o podstatě

akciového kapitálu a o funkci burz v tržní ekonomice, svědčí o tom, že myšlenku kapitalismu nevzdali ani po Andropovově smrti. Nevzdali ji už také proto, že obnovení kapitalismu cestou privatizace státních podniků znamenalo i příslib jásavé vyhlídky pohádkového zbohatnutí pro ně osobně. Podobně v druhé polovině 80. let přemýšleli i polští komunisté. Stav polského hospodářství byl víc než zoufalý. „Ránu z milosti“ mu dal vojenský převrat v prosinci 1981, vedený Wojciechem Jaruzelskim, pozdějším polským prezidentem. Solidarity byla zaháněna do ilegality. Až v roce 1988 liberálně laděný komunistický týdeník Polityka uveřejnil sérii debat polských ekonomů, jak nejlépe klinicky mrtvé polské hospodářství resuscitovat, tedy jak nejlépe dospět k obnově kapitalismu. Jednou z cest, kterou týdeník navrhoval, bylo rozdat lidem majetkové vouchery, s jejichž pomocí by dražili podniky, státem určené k privatizaci. V pozměněné podobě byla uplatněná v Československu jako privatizace kuponová. Ta polská se nakonec nenaplnila.

Zbytek měl skončit v privatizačních fondech. Vybraní jedinci by se tak měli „bezpracně“ dopracovat k pohádkovému majetku. Není bez zajímavosti, že Klausova „česká cesta“ ke kapitalismu měla nápadně podobný ráz. Její přidanou hodnotou bylo poznání, že lze, pokud se stát vhodně postará, pohádkově zbohatnout i na dluh.

Pozadu na cestě ke kapitalismu nezůstal ani organizovaný zločin

Pohádkové zbohatnutí v té době vyhlíželo i organizovaný zločin. Spatřoval v návratu kapitalismu nejen cestu k materiálnímu vylepšení vlastní situace, ale i k jisté legalizaci činností, dosud považovaných za činnosti trestné.

S faktem, že tu existuje organizovaný zločin, byl český občan konfrontován denně na ulici. Byl svědkem podloudných směn cizích valut za české peníze. Zjišťoval, že prostituce není jen otázka několika nešťastnic, marně nabízejících své tělo (mladé pane, šel si zašpásovat) po soumraku v pražské Perlově ulici, ale šlo o pečlivě a logisticky organizovaný byznys pod „laskavým“ dohledem pasáků, úředně se živících taxislužbou či hlídáním parkovišť, a s mlčenlivým souhlasem politické policie.

V druhé polovině 80. let na českém knižním trhu zazářil ruský spisovatel Vasilij Šukšin. Stal jedním z nejčtenějších Rusů. Z jeho povídek a novel nenápadně vykukovalo poznání, že jisté významné slovo v Rusku má organizovaný zločin. Podsvětí z doby cara, líčené Isaacem Babelem v Oděských povídkách, jak doložily Šukšinovy novelky, komunismus v nezměněné podobě přežilo. Z románu Alexandra Solženicina Souostroví Gulag si už tehdy poučený čtenář doplnil, že sám Stalin měl k obecným zločincům velice vstřícný, až příchylný vztah. Ostatně sám z podobných kruhů pocházel. Nazýval je „sociálně blízkými“. Dával tak najevo, že ti, co páchají obecnou trestnou činnost, mají naději (na rozdíl od zločinců politických), že se po drobné sociální nápravě stanou vítanými členy sovětské společnosti.

Není organizovaný zločin jako organizovaný zločin

Fakt, že tu existuje organizovaný zločin, poněkud mátl poučené. Věděli, že páchat obecnou trestnou činnost pro komunistický režim nebyl takový přečin (viz Stalinovi „sociálně blízcí“), pokud nebyl páchán organizovaně. Jakoukoli organizovanost režim vnímal úkorně. Nejen proto, že šlo o organizovanost na režimu nezávislou, ale i proto, že organizovaný zločin byl svým způsobem konkurencí komunistickému režimu. Vyznačoval se podobným rázem.

Názornou ukázkou, která je diktatura citlivá na organizovaný zločin, májící jej za nežádoucí konkurenci, byl pokus likvidace sicilské mafie „železným“ prokurátorem Cesarem Mori. Pověřil ho sám Benito Mussolini. Morimu se jako jedinému podařilo mafiány zahnat do podzemí. Nelámal si hlavu tím, zda postupuje podle zákona, nebo ne. Rozhodovalo mocenské hledisko.

V době vrcholícího „reálného socialismu“ organizovaný zločin neměl ráz sicilské mafie. Stal se naopak podpůrnou součástí působení tajných služeb (politické policie). Nebyl proto důvod proti němu postupovat tak brutálně, jak činil Cesare Mori. Organizované pražské prostitutky kupříkladu nejen svou činností přispívaly k posílení devizového hospodářství země, ale současně pro tajné služby získávaly cenné informace. Pokud je získaly od významnějších klientů, byly o to cennější. Tajná policie je měla díky nim čím vydírat a přinutit ke spolupráci. Dostat ke křížku západoněmeckého nebo rakouského poslance, který si do Prahy přijel „zalumpácit“, byla mnohdy trefa do černého.

Vyhlídka obnovy kapitalismu byla logicky sdílena jak hochy od tajných služeb, tak i hochy z organizovaného zločinu.

Prosté „naběhnutí na vidle“

Občan koncem 90. let zjišťuje, že byl celou dobu „tahán za fusekli“, byv ujišťován, že kapitalismus tvrdí svobodu a demokracii, a s trpkostí poznává, že tomu může být naopak. Postupně proto ztrácí důvěru v samotnou demokracii. Jeho rozhodování u volební urny je od té doby často motivováno vzdorem a zklamáním.

Na vině není nějaký dopředu připravený plán, na jehož konci na nás jukne Putin s Babišem. Žádný takový není, ani nebyl. Jde jednoduše o důsledek neprozíravosti těch, od nichž by se jistá dávka prozíravosti mohla očekávat. Zaujati budováním svobodomyslné demokratické společnosti neprokoukli, že souběžně s jejich chvályhodným konáním probíhají v logice téže věci paralelní procesy, jimž i oni občas „naběhli na vidle“. Když už konečně věci přišli na kloub, nezmohli se na víc než na moralizující nařikání, na opakování postupně vyprazdňující se floskule o „blbě náladě“, nanejvýš pak na vyhánění čerta belzebubem.

[Ivan Štern](#), Redaktor

publikováno: 25. 8. 2025